LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI ROMÂNEASCĂ

EDITURA FACLA

Scanned with OKEN Scanner

G. IVĂNESCU

LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI ROMÂNEASCĂ

Ediție, note și indice de
VASILE ȘERBAN și VASILE D. ȚÂRA

EDITURA FACLA
Timișoara, 1983

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

De mult voiam să retipăresc o parte din articolele și cronicile mele (acestea din urmă adevărate studii) în volume, căci ele cuprind o concepție despre limbaj și despre științele sociale mai puțin cunoscută de lingviștii din țara noastră și neglijată de mulți dintre cei care o cunosc. Dar, ocupat cu redactarea altor studii și cu activitatea universitară, n-am reușit niciodată să trec, în această privință, dincolo de stadiul planurilor. Foștii mei colaboratori de la Universitatea din Timișoara, V. Șerban și V. D. Țâra, înțelegînd acest lucru și prețuind ideile expuse de mine în ceea ce am publicat, mi-au propus să realizeze ei ediția pe care eu nu o pot realiza din lipsă de timp. Am acceptat cu bucurie propunerea lor, cu atît mai mult cu cît foarte multe din articolele și cronicile mele sînt greu de găsit chiar în bibliotecile mari din țară (publicațiile în care au apărut se află numai în asemenea biblioteci și în cîteva biblioteci particulare). Sînt recunoscător prietenilor V. Șerban și V. D. Țâra pentru asumarea acestei munci, menită să facă cunoscută concepția mea despre limbaj, despre limba română, despre limbile romanice de vest, despre limbile indoeuropene și iafetite și despre limba literară română. Această concepție a început să se formeze la cîțiva ani după ce s-a afirmat structuralismul și ea s-a dezvoltat paralel cu structuralismul și cu generativismul transformațional și, cel mai adesea, împotriva lor, ceea ce mi-a adus din partea unor lingviști aprecierea, formulată numai verbal, că ea este învechită. Dar cei care au dat o asemenea apreciere concepției mele au pierdut din vedere că eu am respins și foarte multe din ideile lingvisticii mai vechi, de pînă la structuralism. Pe de altă parte nu s-a văzut că, în ce privește concepția generală, și eu eram un structuralist, deși nu

Scanned with OKEN Scanner

m-am declarat decît rar ca atare, iar, cînd am făcut-o, am arătat că structuralismul meu este foarte deosebit de structuralismul școlii din Praga, de cel al școlii din Copenhaga și de cel al școlilor din S.U.A., întrucît nu admite unele din analizele acestor școli și indică alte cauze pentru schimbările lingvistice. Concepția mea despre limbaj în general pleacă din tradiția lingvistică românească, anume din cea creată de A. Philippide, iar cea despre latina populară, limbile romanice și limbile indoeuropene, de la concepții adesea respinse de lingviștii contemporani structuraliști și generativiști, ca cea a lui G. Devoto despre latina populară, cea a lui H. Hirt despre originile morfomelor indoeuropene etc., cele ale lui G. Ibrăileanu și A. Philippide despre originile limbii literare române, cea a lui J. Vendryes despre limba poetică etc. Unele din aceste idei au fost expuse pînă acum în două lucrări întinse : în *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1948, și în *Istoria limbii române*, Iași, 1980, ca și în *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981 (o operă rezultată prin completarea și îmbunătățirea de către mine a cursului de gramatică comparată a lui Th. Simenschy), apoi în alte lucrări, care vor apărea de acum încolo.

Am stabilit împreună cu editorii numărul și conținutul volumelor ce urmează să apară la Timișoara. Trebuie să precizez însă că n-am schimbat conținutul articolelor și cronicilor incluse în aceste volume, adică ideile exprimate în ele, chiar cînd astăzi eu am alte păreri (deși, în genere, n-am renunțat la ideile de atunci). Atît materialul de fapte, cît și interpretarea acestora au rămas aceleași, căci am voit ca articolele mele să reprezinte și în noua ediție fidel faza de atunci a dezvoltării mele spirituale.

Volumul de față reunește o parte din primele mele lucrări științifice, cînd, deși nu eram pasionat numai de problemele foneticii generale și române, ci și de cele morfologice, sintactice și lexicale, nu aveam încă pregătirea necesară pentru a ajunge la rezultate sigure decît în domeniul foneticii, căreia i se acorda atunci un loc preponderent în învățămîntul universitar din Iași. Aceste lucrări cuprind o nouă concepție fonetică și o nouă metodologie fonetică, care pleacă din cea a lui Philippide, dar posedă și aspecte personale, inspirate de A. Meillet și A. Cuny. Concepția mea fonetică s-a creat asumîndu-mi lingvistica românească, mai ales părerile lui A. Philippide, G. Pascu și Iorgu Iordan, și pe cele ale neogramaticilor, ale lui L. Roudet, P. Rousselot și M. Grammont. Contactul cu structuralismul

Scanned with OKEN Scanner

praghez, făcut întîi prin intermediul articolelor lui S. Pușcariu, apoi direct, începînd din 1938, m-a dus la respingerea multor idei ale școlii pragheze și la multe inovații personale față de ea și față de lingvistica prestructuralistă. Această concepție fonetică nu se poate explica (nu se putea naște) fără cunoașterea structuralismului praghez. Nu sînt luate în discuție, în aceste articole și cronici, ideile fonologice ale structuralismului din Copenhaga și ale celui din S.U.A. Întrucît ideile mele de fonetică generală au rezultat mai ales din examinarea materialului fonetic românesc și francez, ele se împletesc cu ideile de fonetică românească, mai rar și franceză. Ideile acestea sînt expuse în cîteva cronici despre unele tratate de fonetică generală și în cîteva articole care privesc fie numai fonetica românească, fie și fonetica românească și cea generală. Am introdus în acest volum și o cronică despre teoria limbii în genere, cronică menită să lămurească natura lingvisticii generale: căci fără lămurirea conceptului de lingvistică generală, nu se poate înțelege bine nici fonetica generală; volumul chiar debutează cu acest articol. Am cuprins în volum și un articol de fonetică redactat mai tîrziu, dar care rezolvă tot problemele fonetice puse de mine în tinerețe (și o realizează cu altă experiență a autorului), precum și un articol de fonetică românească și generală scris în tinerețe, dar completat cu literatura mai nouă și publicat abia în 1970, într-un număr foarte mic de exemplare. Articolul cel mai de seamă din volum este, fără îndoială, *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*, asupra conținutului căruia mă opresc aici puțin.

Prin lucrarea mea din 1938 am ajuns să-mi lămuresc, deși cu unele erori, adevărata structură a științei sunetelor, deci a foneticii, în sensul cel mai larg cu putință, pe care-l poate avea acest termen, cuprinzînd adică și ceea ce se numește astăzi fonologie sau fonemică, fonematică. Cum deja am spus-o, acest proces de lămurire a mea nu ar fi putut avea loc fără lectura atentă, aprofundată, a lucrărilor Școlii lingvistice din Praga, care pretindea că a creat această nouă știință lingvistică, fonologia, postulată în aceeași vreme și de L. Bloomfield și de școala lui (într-alt fel și de Ed. Sapir) sub numele de fonemică, fonematică. Nu puteam accepta integral sau mai deloc ideile școlii din Praga. N-am reușit însă atunci nici eu să înțeleg cum se cuvine fonetica, adică să arăt adevărata structură a acestei științe; și cred că nici pînă astăzi n-a arătat nimeni natura adevărată a foneticii. În articolul meu, retipărit aici, am făcut gre-

seala de a nu numi s u n e t sunetul fizic (complexul de vibrații ale aerului, caracteristice fiecărui sunet) și f o n e t i c ă știința lor, care este o parte a acusticii. Și n-am reușit să văd exact nici natura acelei realități pe care o descoperiseră și studiaseră fonologii, de la J. B a u d o u i n de C o u r t e n a y și F. de S a u s s u r e pînă la fonologia dintre cele două războaie mondiale și pe care ei o numeau f o n e m; eu o consideram, după W. D o r o s z e w s k i, o realitate fictivă, întemeindu-mă, ca și învățatul polonez, pe faptul că percepția și reprezentarea nu corespund ca structură structurii realității care le produce. De fapt, percepția este modul de a apărea în conștiință al unei realități materiale oarecare, al unei mișcări sau schimbări ale acestei realități materiale, iar reprezentarea este reproducerea în conștiință a percepției. Dar constatările mele despre preocupările acestei științe, care singură mi se părea că trebuie numită f o n e t i c ă, au fost clar formulate de mine sub influența celor scrise de N. S. T r u b e t z k o y, pe care l-am corectat și completat în acest articol. Și, sub aceeași influență, consideram această știință a sunetelor, așa cum le concepeam eu, după Doroszewski, ca o știință aparte, deosebită de acustica sunetelor vorbirii și de fiziologia vorbirii, mai exact: ca o subdiviziune a lingvisticii, deosebită de fonetică; pe cînd azi înțeleg că ea este o ramură a lingvisticii și că se distinge net de fiziologia vorbirii și de acustica sunetelor vorbirii, constituind totuși împreună cu acestea știința foneticii și fiziologiei vorbirii, singurele ramuri lingvistice care se ocupă de fapte materiale. Dar, întocmai ca și alte fapte materialele create de om, anume uneltele și mașinile, ele sînt nu numai de domeniul științelor naturii, ci și de domeniul științelor sociale, căci ele constituie o tehnică specială a omului, a organelor vorbirii, după cum instrumentele și mașinile constituie tehnica obișnuită a omului.

Articolul meu n-a avut parte decît de cîteva recenzii. Singura care a apreciat unele din eforturile autorului este recenzia lui H. G u i t e r, publicată în *Revue des langues romanes*, LXIX, nr. 1947 pe 1940—1945, apărut în 1947, p. 333—334.

Asupra punctelor de vedere din celelalte studii și comentarii retipărite aici, voi spune numai că, deși am ajuns deja în primăvara anului 1935 la concluzia că schimbările fonetice sînt adaptări la baza articulatorie și că cele care sînt rezultatul adaptării la baza articulatorie a unui substrat se aglomerează în perioada de cîteva secole, n-am exprimat această părere decît în articolul *Noțiunea de română primitivă (Urrumänisch)* (BIFR, VII—VIII, 1940—1941)

și că pînă atunci — și chiar după aceea — am declarat că nu cunoaștem cauza schimbărilor fonetice în discuție. Și voi mai spune că, în articolul *Închideri și deschideri ale vocalelor în primele timpuri ale limbii române* și în articolul *Din fonetica evolutivă a limbii române*, am dezbătut probleme de fonetică generală și metode fonetice pe care în genere structuraliștii și generativiștii transformaționaliști le-au neglijat. Voi mai adăuga că, în cronica despre cartea lui Al. Rosetti, *Curs de fonetică generală*, București, 1930, am exprimat cu privire la raportul dintre psihologie și științele zise ale spiritului sau sociale un punct de vedere care este deosebit de cel curent : lingvistica, întocmai ca și celelalte științe ale spiritului sau sociale, este psihologie. Acest punct de vedere, care ar trebui însoțit cu punctul de vedere că științele sociale sau ale spiritului sînt și sociologie, este reluat de N. Chomsky în studiile sale mai noi.

Sper că prezentul volum (și eventual volumele următoare) va ajuta să se vadă multe dintre erorile curentelor lingvistice care domină astăzi și va dirija lingvistica românească contemporană pe un drum pe care nu s-a mers pînă acum, dar pe care trebuie să se meargă, pentru că el înseamnă, după părerea mea, calea adevărată a lingvisticii.

G. IVĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Profesorul G. Ivănescu face parte din categoria atît de rară a oamenilor devotați pînă la sacrificiu unei științe, unei idei. Stăpînit de o nemărginită pasiune pentru studiul limbii, și-a consacrat, de-a lungul unei jumătăți de veac, întreaga putere de muncă și de creație științei care se ocupă de această realitate: lingvistica, una dintre cele mai vaste și mai complexe ramuri ale cunoașterii omenești. Rodul acestei îndelungate strădanii îl reprezintă cele cîteva mii de pagini tipărite și alte cîteva mii aflate încă în manuscris (acestea din urmă cuprind sute de studii referitoare la principalele domenii ale științei limbii, cum sînt, de pildă, lingvistica generală, lingvistica indo-europeană, romanică, slavă și românească), interesul autorului îndreptîndu-se cu deosebire spre istoria limbii române, dialectologia română și indo-europeană, fonetica, morfologia, lexicul și stilistica limbii române. Dar pentru ca cineva să poată aborda cu competență domenii atît de largi și de complexe ale cercetării lingvistice, fiecare dintre ele constituind astăzi obiect de studiu unic pentru un mare număr de specialiști, este nevoie de o uriașă muncă de informare, ale cărei limite trebuie extinse mult dincolo de perimetrul lingvisticii, datorită numeroaselor conexiuni pe care aceasta le are cu alte ramuri ale științei, cum sînt : filozofia, istoria, sociologia, antropologia, psihologia ș.a. Tocmai de aceea, profesorul G. Ivănescu a cuprins în sfera gîndirii și informării sale științifice toate aceste domenii, devenind astfel unul dintre spiritele enciclopedice ale lumii științifice moderne și dobîndind un loc binemeritat între oamenii de știință ai țării.

Contribuțiile sale în domeniul ligvisticii sînt comparabile cu realizările celor mai reprezentativi lingviști români, ele distingîndu-se nu numai printr-o mare varietate, ci și, mai ales, prin

Scanned with OKEN Scanner

originalitate, profesorul G. Ivănescu exprimindu-şi ideile proprii cu un curaj şi o perseverenţă neobişnuite. El aparţine acelei categorii de lingvişti autentici care nu se mulţumesc să constate şi să descrie componentele limbii, ci pătrund în esenţa fenomenelor, căutînd răspunsuri la întrebările cele mai grele, chiar şi atunci cînd nu au certitudinea deplinei reuşite sau cînd ştiu că nu vor obţine adeziunea altora[1].

Spre deosebire de mulţi alţi lingvişti, profesorul G. Ivănescu a înţeles mai profund semnificaţia faptelor de limbă, ceea ce i-a permis să exprime păreri noi cu privire la unele dintre legile limbii, la cauzele schimbărilor fonetice, la relaţia dintre sunet şi fonem, dintre dialect şi limba literară sau cu privire la formarea limbii române, la istoria graiurilor şi dialectelor ei, a limbii literare şi a limbii artistice româneşti, precum şi cu privire la anumite probleme ale lingvisticii indo-europene, romanice, slave ş.a.

Fiind cel mai credincios elev şi continuator al lui A. Philippide[2], format în vechea tradiţie a spiritului critic ieşean, profesorul G. Ivănescu s-a manifestat consecvent ca un temeinic şi curajos luptător pe tărîmul ideilor. În studiile sale sînt supuse unui examen critic exigent şi competent numeroase păreri şi concepţii lingvistice ale unor învăţaţi români şi străini, sau aspectele de bază ale unor direcţii noi de cercetare, ca, de pildă, structuralismul lingvistic contemporan. De fiecare dată însă, ceea ce îl preocupă în mod deosebit este punerea în valoare a gîndirii lingvistice româneşti. În acest sens, un loc aparte acordă profesorul G. Ivănescu valorificării operei marelui savant ieşean A. Philippide, ale cărui idei au fost adesea, pe nedrept, ignorate sau respinse de alţi lingvişti. Dar în sfera atenţiei sale intră şi contribuţiile celorlalţi învăţaţi români, pe care le apreciază chiar şi atunci cînd le critică sau le respinge, punîndu-le în lumină laturile durabile ori preluînd şi dezvoltînd ceea ce consideră că este util pentru progresul cercetărilor de lingvistică.

În cîteva domenii importante ale lingvisticii româneşti, cum sînt : fonetica, istoria limbii literare, dialectologia istorică sau istoria limbii artistice, profesorul G. Ivănescu poate fi considerat deschizător de drumuri, dacă avem în vedere întinderea şi însemnătatea studiilor sale în raport cu cele elaborate de alţii mai înainte.

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, p. 63—64.

[2] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 63.

Scanned with OKEN Scanner

Chiar dacă unele dintre ideile profesorului G. Ivănescu au fost combătute, cu mai multă sau mai puțină dreptate, iar unele dintre părerile sale nu sînt suficient de convingător argumentate ori destul de clar formulate — cum însuși recunoaște —, întotdeauana însă găsim în studiile pe care le-a publicat pînă acum o viziune originală, care îndeamnă la meditație și la cercetări noi.

Opera lingvistică a profesorului G. Ivănescu cuprinde, pe lîngă două cărți fundamentale bine cunoscute : *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iași, 1947—1948) și *Istoria limbii române* (Iași, Editura Junimea, 1980), un mare număr de studii, risipite, începînd din 1934, în diverse reviste de specialitate și de cultură sau în volume colective apărute în țară și în străinătate. Întrucît multe dintre aceste publicații au devenit astăzi extrem de rare, o bună parte din ceea ce a publicat pînă acum nu se mai află la îndemîna cercetătorilor, îndeosebi a celor tineri. În această situație, reunirea în volum a celor mai multe dintre studiile și recenziile pe care le-a publicat în periodice este nu numai oportună, ci și necesară. Întocmirea unei asemenea ediții va înlesni cercetătorilor, în special celor din generațiile mai noi, să-i cunoască în detaliu opera, și, implicit, ideile originale, etapele și direcția în care s-a dezvoltat concepția sa lingvistică.

Dar G. Ivănescu nu este numai un eminent om de știință, ci și un remarcabil profesor, admirat de studenți, respectat și urmat de colaboratori.

Cu toate că cei mai mulți ani i-a petrecut în cadrul Universității din Iași, perioada în care a fost profesor la Universitatea din Timișoara (între anii 1962 și 1969) poate fi considerată ca una dintre cele mai fertile atît pentru activitatea sa didactică, cît și pentru cea științifică. Aici a întemeiat o revistă : „Analele Universității din Timișoara", seria filologie, în 1963, și a elaborat cîteva studii fundamentale, inclusiv cea mai mare parte din noua variantă a *Istoriei limbii române*, redactată mai înainte, provizoriu, la Iași, dar mai ales a creat o școală lingvistică asemănătoare în multe privințe cu cea ieșeană de după 1948, care îi promovează ideile, dezvoltîndu-le în domenii ca : lingvistica generală și romanică, istoria limbii române literare, gramatica istorică a limbii române, dialectologia română și, parțial, în cercetările de limbă română contemporană și de stilistică.

Toate acestea motivează, credem, suficient inițiativa editării la Timișoara a unei părți din opera distinsului om de știință român. Volumul de față, ca și cele care vor urma, reprezintă omagiul bine-

Scanned with OKEN Scanner

meritat adus profesorului G. Ivănescu de elevii, colaboratorii și forurile științifice și culturale din Timișoara la cea de a 70-a aniversare. Editurii „Facla" și directorului său, scriitorul Ion Marin Almăjan, fost student al profesorului G. Ivănescu, li se cuvin calde mulțumiri pentru înțelegerea și sprijinul acordat la publicarea acestei opere.

VASILE ȘERBAN și VASILE D. ȚÂRA

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Chiar dacă n-au putut fi complet eliminate numeroasele dificultăți pe care le implică editarea unor astfel de volume, au fost totuși considerabil diminuate datorită strînsei colaborări dintre autor și editori. Astfel, numărul, conținutul și titlurile volumelor au fost stabilite de profesorul G. Ivănescu, ținînd seama însă și de unele sugestii ale editorilor. Întrucît studiile — unele publicate, altele inedite — care vor constitui substanța ediției de față sînt foarte numeroase, d-sa a hotărît să fie grupate pe teme și repartizate în mai multe volume, care vor cuprinde cercetări de lingvistică generală și românească, de istorie a limbii române literare (inclusiv limba scriitorilor), de lingvistică iafetită, indo-europeană și romanică.

Predilecția profesorului G. Ivănescu pentru diversele probleme de teorie a limbii, pe care le tratează, adesea pe larg, în mai toate lucrările sale, a făcut imposibilă delimitarea studiilor de lingvistică generală de cele consacrate în primul rînd limbilor indo-europene, limbilor romanice sau limbii și dialectelor românești. Din acest motiv, studiile de fonetică generală și românească incluse în acest volum n-au fost separate în secțiuni diferite, ci au fost ordonate în funcție de problemele teoretice pe care le tratează.

Autorul a revizuit textele, aducîndu-le unele îmbunătățiri, mai ales de exprimare. De asemenea, a dat unele titluri noi, în special recenziilor, a dezvoltat cîteva note sau a adăugat altele inedite și, în cîteva cazuri, a făcut o nouă împărțire pe paragrafe a studiilor.

Pregătirea propriu-zisă a textului pentru tipar a căzut în sarcina editorilor, care au actualizat ortografia, au îndreptat greșelile de tipar, au uniformizat abrevierile, au întocmit notele de referință pentru fiecare studiu și indicele de autori. Atragem atenția cititorilor că, la sugestia profesorului G. Ivănescu, am menținut în text unele forme care se abat de la norma ortografică actuală (de pildă: *morfom* „morfem", pl. *simboale* „simboluri" etc.) sau unii termeni lingvistici ieșiți din uz (de exemplu, *disilabic* „bisilabic" etc.), întrucît reprezint ă particularități ale exprimării domniei sale.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru ca cititorii, care dispun de publicaţiile originale în care au apărut anumite studii, să poată verifica mai uşor unele afirmaţii, am indicat şi paginaţia din acele volume, redînd numărul de ordine al paginilor între paranteze drepte.

Ordinea studiilor în fiecare volum a fost fixată de către autor, avînd în vedere, în primul rînd, criteriul cronologic, dar, adesea, şi pe cel tematic.

În articolele în care se fac trimiteri la alte studii ale autorului, care sînt cuprinse şi în volumele editate de noi, se indică şi paginile la care pot fi găsite lucrările respective în aceste volume, făcîndu-se de fiecare dată specificarea: [aici, la p. ...].

De acord cu autorul, am înlocuit alfabetul fonetic utilizat în studiile apărute mai ales înainte de 1950 cu cel utilizat azi în lucrările româneşti de dialectologie.

Unele dintre studiile ce vor fi incluse în volumele viitoare au fost traduse din franceză şi italiană. Autorii traducerilor vor fi indicaţi în notele privitoare la fiecare studiu în parte. Aceste note vor mai cuprinde: titlul iniţial al fiecărui studiu, locul şi data primei apariţii, unde a mai fost reprodus (integral sau parţial), cine şi unde l-a recenzat, cînd şi unde a răspuns profesorul G. Ivănescu eventualelor obiecţii făcute în recenzii.

Primul volum mai cuprinde o listă de abrevieri şi alfabetul fonetic utilizat în articole.

V. Ş., V. D. Ţ.

ABREVIERI*

acc. = accent

A. Gl. It. = *Archivio glottologico italiano*, Torino, 1873, și urm.

Arch. für vergl. Phonetic = *Archiv für vergleichende Phonetik*, I, 1937 și urm.

AUI = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (serie nouă), Secțiunea III (științe sociale) e. Lingvistică, Iași, I, 1951 și urm.

Berneker = Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908—1914.

BIFR = *Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide"*, Iași, I, 1934 și urm.

BL = *Bulletin linguistique*, Bucarest, I, 1933 și urm.

Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.* = I. A. Candrea și Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, I, cinci fascicule, A — putea, București, 1907—1914.

Dacor. = *Dacoromania, Buletinul Muzeului limbii române*, Cluj, 1921—1948 (11 volume).

Densusianu, *Hist.* = Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris. 1901 ; II, Paris, 1938 (fasc. I, 1914, fasc. II, 1932, fasc. III. 1938).

GS = *Grai și suflet*, București, 1923—1937.

Grandgent, *Introduzione* = C. H. Grandgent, *Introduzione allo studio del Latino Volgare*, Milano, 1914.

Jahresb. = *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1893 și urm.

Iordan, *Dift.* = Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e i*, Iași, 1920.

Meyer-Lübke, *Einführung* = Wilhelm Meyer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*[3], Heidelberg, 1920.

* Abrevierile unor termeni lingvistici, uzuale în lucrările de specialitate, nu au mai fost incluse în această listă.

Scanned with OKEN Scanner

Meyer-Lübke, REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, ed. a IV-a, Heidelberg, 1935.

W. Meyer-Lübke, *Rum., Rom., Alb.* = W. Meyer-Lübke, *Rumänisch, romanisch, albanesisch*, în *Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien*, I, 1914.

Miklosich, *Beiträge* = Franz Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte. Vocalismus*, I, II, III. Consonantismus, I. II. Lautgruppen, Wien, 1881, 1882, 1883.

MSL = *Mémoires de la Société de linguistique de Paris.*

n. germ. = nou german

n.a. = nota autorului

NTS = *Norsk Tiddskrift for Sprovidenskap.*

Philippide, *Orig. rom.*, I, II = A. Philippide, *Originea românilor*, I, Iaşi, 1923—1925; II, Iaşi, 1927—1928.

Philippide, *Principii* = A. Philippide, *Istoria limbii române, I. Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894.

Puşcariu, *Etym. Wörterbuch* = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905.

Rosetti, *Recherches* = Al. Rosetti. *Recherches sur la phonétique du roumain en XVI-e siècle*, Paris, 1926.

Tiktin, *Studien* = H. Tiktin, *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig, 1884.

Travaux = *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, Praga, 1929 şi urm.

v. germ. = vechi german

v. gr. = vechi grecesc

v. rom. = vechi românesc

Z f r Ph = *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle a.d.S., 1877 şi urm.

Weigand, *Arom.* = G. Weigand, *Die Aromunen. Ethnographische-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren, I; Land und Leute*, II; *Volksliteratur der Aromunen*, Leipzig, 1895, 1894.

ALFABETUL FONETIC

utilizat în transcrierea unor fonetisme şi a unor cuvinte dialectale româneşti

k exploziva velară afonă	*t'* *t* muiat
g exploziva velară fonică	*d'* *d* muiat
ḱ exploziva palatală afonă	*ń* *n* muiat
ǵ exploziva palatală fonică	*l'* *l* muiat

Scanned with OKEN Scanner

ŕ r muiat
r̃ r intens
n̥ n din *însă*, *ins* etc.
m̥ m din *umflu*
š̥ ș
ž̥ j
ś ș muiat
ź j muiat
χ spiranta velară afonă
γ spiranta velară fonică
χ′ spiranta palatală afonă (redată și prin *h′*)
γ̇ spiranta palatală fonică
č africata din munt. *cinci*
ǧ africata din munt. *ger*
l̥ l̥
d̥ africata din pronunțarea bănățenilor, ardelenilor de nord și a moldovenilor în *zic*, *ziuă* etc.
ć africata specifică bănățenilor în *fraće*
đ africata specifică bănățenilor în *unđe*
ŝ spiranta din *ci* moldovenesc (notată și prin *ś́* și *ś*)
ẑ spiranta din *gi* moldovenesc (notată și prin *ź́* și *ź*)
i̯ *i* consonantic
u̯ *u* consonantic
e̯ *e* consonantic
o̯ *o* consonantic
e̯̊ vocala intermediară între *e* și *ă*
i̯̊ vocala intermediară între *i* și *î*
å rotunjit

Uneori s-au folosit și literele obișnuite ale alfabetului românesc (mai ales pentru redarea consoanelor *ș* și *j*).

Acest sistem de transcriere fonetică a fost utilizat de profesorul G. Ivănescu în *Istoria limbii române*, Iași, Ed. Junimea, 1980.

Scanned with OKEN Scanner

CONCEPTUL DE LINGVISTICĂ GENERALĂ ÎN OPERA LUI A. MEILLET*

A. MEILLET, *Linguistique historique et linguistique générale*, tome II. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1936 (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris, XL), XIII + 234 p.

Cartea aceasta cuprinde articolele de lingvistică generală sau cu interes pentru lingvistica generală, publicate de autor între 1921 și 1936. A fost tipărită din inițiativa lui J. Vendryes, J. Bloch și E. Benveniste, cu intenția de a fi oferită ca omagiu autorului cu prilejul împlinirii a 70 de ani. Cum cu cîteva săptămîni înainte de a împlini această vîrstă Meillet a murit, dorința inițiatorilor n-a mai putut fi împlinită.

S-a dat culegerii alcătuite din aceste articole același titlu ca acela pe care-l dăduse A. Meillet culegerii făcute de el însuși în 1921. La prima vedere, titlul ar putea să nu pară nepotrivit. Totuși ar fi trebuit să se țină poate seama că tendințele comune tuturor articolelor adunate în acest volum nu sînt chiar acelea pe care le aveau articolele publicate de autor în 1921. Preocuparea de seamă a lui Meillet în articolele din prima culegere, articole tipărite între 1905 și 1921, era de a arăta că, pe lîngă lingvistica istorică (sau gramatica comparată, cum îi spunea foarte des autorul), în care el cuprindea și gramatica descriptivă, mai există o ramură a lingvisticii, care studiază legile de care ascultă limbile din toate locurile și timpurile și care trebuie numită lingvistica generală. Tot acolo

* Titlu nou. Apărut în BIFR, IV, 1937, p. 221—231 (și în extras).

Scanned with OKEN Scanner

erau și articole consacrate direct cercetării unor astfel de legi. Se mai discutau acolo și metodele lingvistului și se arătau și legăturile pe care faptele lingvistice le au cu cele de civilizație și cu societățile umane, așa că de fapt conținutul cărții depășea titlul. Dar chestiunile de metodă sînt valabile pentru toate limbile, iar determinarea faptelor lingvistice de către cele de civilizație și de societate poate fi considerată ca o lege căreia i se supun toate limbile, prin urmare amîndouă aceste discuții pot fi încadrate în problemele de lingvistică generală tratate acolo. Între 1921 și 1936 însă, Meillet nu mai avea nevoie să insiste asupra existenței [221] unei lingvistici generale, pe care acum toți cercetătorii o admiteau (glasul lui A. Pagliaro, care în *Sommario di linguistica arioeuropea, I. Cenni storici e questioni teoriche*, Roma, 1930, p. 85—89 și 177—179 și, dacă nu mă înșel, și al lui B. Terracini, care au tăgăduit existența unei lingvistici generale, așa cum a fost formulată de Meillet, n-a fost luat în seamă de nimeni). Afară de aceasta, ideile principale, care au devenit un bun comun al întregii școli lingvistice franceze și chiar al lingviștilor de pretutindeni, fuseseră afirmate de el pînă la 1921, sau, dacă vreți, pînă la război ori pînă la apariția *Cursului de lingvistică generală* al lui F. de Saussure. Ceea ce îi rămînea de făcut după 1921 nu era decît o precizare sau o completare a ideilor afirmate altădată și, eventual, și o corectare ; aceasta și face Meillet de fapt între 1921 și 1936. Mai rămîne de notat influența pe care a exercitat-o a doua oară F. de Saussure asupra lui prin *Cursul de lingvistică generală*, după apariția căruia Meillet face și el distincția între limbă și vorbire, — prima influență a lui F. de Saussure asupra lui Meillet s-a exercitat pînă la 1891, cît timp F. de Saussure a făcut lecții la Paris ; ea a constat în ideea de sistem. Dacă pomenim și de apropierea de neogramatici și, în general, de lingviștii dintre 1870 și 1900, asupra cărora vom insista mai jos, vom fi pomenit tot ce este esențial în concepțiile generale ale lui Meillet din ultima parte a vieții sale. Astfel, noua culegere de articole ne prezintă un Meillet bătrîn, — între 55 și 70 de ani —, cu oarecare schimbări față de cel anterior și cu alte tendințe. Poate de aceea alt titlu ar fi fost mai potrivit pentru noua colecție, și anume unul care să arate că e vorba de chestiunile pe care le pune limbajul în general. Termenul de „lingvistică istorică“ ar fi trebuit exclus din titlu. Dacă luăm apoi în seamă că la sfîrșitul cărții sînt tipărite, sub titlul *L'oeuvre de quelques linguistes* (p. 169—227), o serie de articole care se ocupă de viața și opera unor lingviști însemnați, scrise cu diferite ocazii (e vorba de Renan, F. de Saussure, V. Thomsen, R.

Scanned with OKEN Scanner

Gauthiot, L. Havet, M. Cohen și M. Bréal) și foarte interesante, dealtfel, titlul ne apare și insuficient. Numai faptul că acești lingviști au tratat des probleme de lingvistică generală sau de o importanță generală poate legitima strîngerea articolelor despre ei alături de cele care sînt de lingvistică propriu-zisă, și probabil aceasta i-a și făcut pe cei care au îngrijit de apariția volumului să pună și aceste articole în volum. Dealtfel, două articole despre istoria lingvisticii se găsesc și mai înainte de partea intitulată *L'oeuvre de quelques linguistes. Ce que la linguistique doit aux savants allemands* (p. 152—159) și *Sur l'état actuel de la grammaire comparée* (p. 160—168). Toate articolele acestea despre lingviști sau lingvistică tratează, deci, despre opere sau curente care au și astăzi valoare, așa [222] că, de fapt, ele pot fi considerate ca lingvistică pură și puse pe aceeași treaptă cu articolele celelalte.

Înainte de a trece la discuția unora dintre ideile care apar în cartea aceasta, cred potrivit să dau cîteva lămuriri cu privire la o schimbare care s-a produs la un moment dat în concepția lingvistică a lui Meillet. Ea este una dintre apropierile autorului de neogramatici și conține consecințe pe care Meillet nu le-a tras, dar pe care noi nu vom întîrzia să le arătăm. Trebuie să spunem că din articolele tipărite în cartea de față această schimbare de atitudine a lui Meillet nu s-ar putea vedea în mod clar, așa că paranteza noastră de aici ar putea fi considerată și ca o întregire critică a colecției.

Între 1900 sau 1905 și 1915 Meillet a fost susținătorul cel mai harnic al lingvisticii generale, pe care o descoperise el și Grammont. Această lingvistică generală se ocupa nu de fenomene ca analogia sau împrumutul, care, deși se produc în toate limbile, nu ne arată totuși sensul în care se dezvoltă limba, ci de fenomene ca prefacerea consonantelor intervocalice în fonice, dacă sînt afone, în spirante, pînă la completa dispariție, dacă sînt fonice etc., sau ca dispariția perfectului simplu etc., care ne dau sensul, fie el chiar nu destul de precis, al evoluției lingvistice. Studiul faptelor ca analogia, împrumutul etc., fusese el însuși considerat ca aparținînd lingvisticii generale de către unii lingviști germani de pînă la 1900[1]. (H. P a u l numea însă o asemenea disciplină *știință teoretică generală*, *Prinzipienlehre*, *Prinzipienwissenschaft*), dar, cu Grammont și Meillet, termenul de l i n g v i s t i c ă g e n e r a l ă a căpătat o accepțiune deosebită, și anume cea arătată mai sus. O astfel de

[1] Informația o iau de la H a s d e u, *Columna lui Traian*, anul IX, noua serie, tomul III, București, 1882, p. 23.

lingvistică generală a înțeles Meillet în anii săi de dinainte de război, dar trebuie să recunoaștem că el n-a observat limita dintre cele două feluri de lingvistică generală stabilite de noi mai sus, și de multe ori prin lingvistică generală înțelege și studiul fenomenelor ca analogia, împrumutul etc. și chiar studiile gramaticale (de gramatică statică), întrucît se referă la fapte care se întîlnesc în mai multe limbi sau în toate (nume, verb etc.).

Cu toate că autorul s-a făcut teoreticianul numai al uneia din cele două feluri de lingvistică generală, distinse de noi, în culegerea de la 1921 se găsesc articole de lingvistică generală și în sensul pe care-l dădeau neogramaticii acestui cuvînt. Despre lingvistica generală, fără a face întotdeauna precizările necesare, ca să înțelegem dacă e vorba sau de una sau de alta din cele două feluri de lingvistică generală, a vorbit autorul mereu și după aceea. Dar pe la 1914 el a ajuns la [223] concluzia că nu toate faptele lingvistice (gîndul lui era întotdeauna mai ales la evoluțiile lingvistice) se pot subsuma în niște legi valabile pentru toate limbile și că există fenomene lingvistice specifice fiecărei limbi. Acestea nu mai puteau fi explicate, deci, prin ceva general uman, cum credea el că se pot explica legile generale ale limbajului, ci prin ceva specific unui anumit grup de oameni. Astfel a revenit el la teoria s u b s t r a t u l u i, despre care vorbise pînă la 1905, adică înainte de a ajunge teoreticianul lingvisticii generale și al sociologismului în lingvistică, și pe care o adoptase de la neogramatici sau lingviști ca Ascoli. Căci atunci cînd e vorba de schimbări specifice unei limbi, ipoteza care se prezintă cel mai ușor spiritului este aceea a unui substrat anumit, dat fiind că limbile trec de la o populație la alta. Din acest moment, Meillet a început să dea schimbării de limbă de către o populație o însemnătate cu mult mai mare decît aceea pe care i-o dăduse pînă atunci. Dacă în colecția de articole din 1921 nu găsim nici un articol despre această problemă (prea puține lucruri afirmase el în *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*) de la război încoace (de la BSL XIX/1914—1915/, p. 51 și MSL XIX/1914—1916/ p. 164 și p. 172—173; vezi și *La méthode comparative en linguistique historique*, p. 84—102) el vorbește mereu de substrat și de schimbările provocate din cauza trecerii limbii de la o populație la alta. Părerile sale despre efectele schimbării de limbă de către o populație vor fi discutate ceva mai jos. Aici este deocamdată necesar să spunem că fenomenele specifice se produc, după părerea sa, numai cu ocazia acestor treceri de limbă de la o populație la alta. Cu această teorie despre existența unor schimbări fonetice

Scanned with OKEN Scanner

specifice numai unor popoare, care este la baza ideii de substrat, Meillet a adus singur probe împotriva unei lingvistici generale, așa cum o definise el între 1905 și 1915 și chiar după aceea. O parte cel puțin din fenomenele pe care el le credea comune neamului omenesc erau, de fapt, legate numai de anumite grupuri de oameni. După ce, deci, prin reacțiune la neogramatici, care credeau că, în afară de fenomene ca analogia, împrumutul etc., fiecare limbă are fenomene proprii numai ei, și că prezența acelorași fenomene într-o altă limbă cu care a venit în contact se explică prin identitatea de substrat, a admis că fenomenele din toate limbile se pot subsuma în formule generale, Meillet a ajuns din nou la teza neogramatică sau, mai bine zis, pe lîngă teza sa anterioară, a admis-o și pe cea neogramatică. Dacă o asemenea concepție nu înseamnă tăgăduirea lingvisticii generale în sensul în care a fost definită de el la început, înseamnă, desigur, limitarea ei și totodată fundamentarea unei alte lingvistici, care nu ar fi nici generală, căci faptele pe care le-ar discuta ar fi general umane, dar care nu [224] ar fi nici indoeuropeană, romanică, germanică etc., căci ar discuta fapte din orice limbă, împreună. În fața acestei situații nu avem altceva de făcut decît să dăm termenului de lingvistică generală alt sens decît cel dat de Meillet la început. Acest sens nu poate fi decît cel pe care-l avea termenul în discuție, înainte de 1900, la unii lingviști germani, adică de știință a limbajului în general, scos din condițiile de spațiu și de timp, și nu vom întîrzia să remarcăm că toți specialiștii, chiar și Meillet, cum am spus deja mai sus, tind să înțeleagă prin lingvistică generală tocmai acest lucru. Într-o asemenea lingvistică generală intră, se înțelege, și studiul schimbărilor specifice din diferitele limbi, studiu pe care l-am considerat în afara lingvisticii generale, așa cum fusese formulată la început de Meillet, și în afara lingvisticii romanice, germanice etc.

Dar consecințele acestea, deși sînt trase tocmai din constatări și afirmații ale lui Meillet, n-au fost totuși întrezărite de dînsul și nici de vreunul din membrii școlii lingvistice franceze sau din cei care au vorbit despre această școală. Meillet a continuat a vorbi despre cele două feluri de schimbări fonetice, fără a mai revizui noțiunea de lingvistică generală, pe care și-o formase. Cartea de față ne prezintă tocmai pe Meillet din faza aceasta.

Am crezut necesar să arătăm concepția fundamentală a lui Meillet despre limbaj și despre știința limbajului, cu schimbarea de atitudine din jurul anului 1914, și consecințele, dezastruoase pentru concepția de la început a lui Meillet, pe care le implică

Scanned with OKEN Scanner